

Bavorsko

Lukáš Novotný

Pravda

Prírodné zj. z. H. v. b. z. n. a. d. a. d.

Místo úvodu: Bavorsko – lidé a země¹

„Bůh s tebou, země Bavorů, německá hroudo, domovino! Buď požehnaná tvá rozlehlá krajina.“ Tak začíná hymna Bavorska, rozlohou největší spolkové země Německa rozprostírající se na jeho jihu na ploše 70 500 km². Bavorsko patří k těm spolkovým zemím, které vedle německé národní hymny přijaly ještě text mající za cíl posílit identifikaci na zemské úrovni. Hymnu složil roku 1860 básník, mnichofský učitel a vydavatel prvního časopisu Bavorského učitelského spolku Michael Öchsner na melodii Konrada Kunze, profesora mnichofské konzervatoře. Publikum nejprve v Mnichově přijalo píseň s názvem *Pro Bavorsko (Für Bayern)* s nadšením, brzy tu zdomácněla a rozšířila se i do jiných částí země.²

V důsledku politických a společenských proměn v následujících obdobích prošla hymna několika úpravami. Tak po 1. světové válce ze 3. sloky vypadla logicky zmínka o „bavorském králi“ („Bůh s tebou, bavorský králi“), který u lidí pozbyl za vleklé války sympatie, a místo toho zde stojí: „Bůh s námi a Bůh se všemi.“

Píseň se stala oficiální hymnou až roku 1952, tedy téhož roku, kdy si SRN stanovila svou celonárodní hymnu. V 60. letech následovala další úprava textu, tentokrát od Hanse Triebela, který nejprve inicioval sepsání petice s více než 7 000 podpisy, v níž žádal, aby v důsledku negativní historické zkušenosti s ideologií *Blut und Boden* (Krev a půda), propagované hlavně nacisty, zmizela zmínka o „německé hroudě“ (*Deutsche Erde*) a její místo zaujala „domovská hrouda“ (*Heimaterde*). Jeho úpravy nakonec byly přijaty a bavorský premiér Alfons Goppel roku 1966 vyhlásil nový pozměněný text za jediný platný. Ani to netrvalo dlouho a roku 1980 nástupce Goppela konzervativce Franz-Josef Strauss vrátil starou verzi s „německou hroudou“.

S Bavorskem si dnes každý spojuje dvě barvy – modrou a bílou (heraldicky stříbrnou). Obě skutečně tvoří „zemské barvy“ a z modro-bílých (stříbrných) kosočtverců (rouč) je složen i bavorský máj

zemský znak zakončený korunou. Stavající malý zemský znak byl de facto erbem hrabat z Bogenu v Řezna, vlivného bavorského rodu, který mj. udržoval dobré vztahy i s Přemyslanci. Bavorský vévoda Ludvík Kelheimský si vzal roku 1204 za manželku Ludmílu, neeť českého krále Přemysla Otakara I. Ovdovělá a bezdětná Ludmila přenesla následně roku 1242 bogenské državy Wittelsbachům, a tak bavorský znak má kořeny právě zde.

Vedle malého znaku má Bavorsko ještě velký zemský znak, a to výrazně členitější. Vytvořen byl v prosinci roku 1918 heraldikem Ottem Huppem. Představuje ho čtverceny štít se samotným erbem, který drží dva lvi. Erb se dělí na čtyři pole: v 1. poli je zlatý lev; tento erb patří původně falckým hrabatům z Porýní a po řadu staletí šlo o společný znak starobavorských a falckých Wittelsbachů. Dnes zlatý lev reprezentuje vládní okres Horní Falc. 2. pole tvoří tři stříbrné špiče na červeném poli – ty symbolizují hroty franských hrábí. Znak se ve Frankách objevil ve 14. století, od roku 1410 tvořil součást pečeti knížecích biskupů würzburského regionu a dnes zastupuje vládní okresy Frank. Ve 3. poli je na stříbrném pozadí modrý panter; erb se poprvé objevil u dolnobavorského rodu Orteburgů, později ho také převzali Wittelsbachové a dnes symbolizuje starobavorské vládní okresy: Dolnobavorsko a Hornobavorsko. Modrého pantera má i městský znak Ingolstadtu. 4. pole velkého znaku tvoří tři černí lvi na zlatém pozadí. Jde o starý znak Štaufů, vévodů švábských. Lvi tak dnes upomínají na další historický kmen Bavorska – Šváby. Štítek velkého erbu tvoří tzv. srdeční štítek s 21 modrobílými kosočtverci, jeho vrchol pak tzv. lidová koruna. Ta je součástí znaku od roku 1923, to když byla ze znaku odstraněna královská koruna a byl prohlášen za platný obnovený znak podle návrhu Otta Huppa (1859–1949). Korunky ztratili také oba lvové-štítonoši, kteří velký bavorský znak drží. Huppův znak, platný do roku 1936, patří dodnes k nejoceňovanějším heraldickým dílům a vyznačuje se několika zajímavými detaily, jež názorně demonstrují vztah jednotlivých kmenů k Bavorsku. Tak například tři štaufští lvi symbolizující Švábsko jsou ve spodní části znaku znázorněni jen zčásti, čímž chtěl Hupp poukázat na to, že Bavorsku náleží jen část švábska. Pojetí současného znaku Bavorska z roku 1946 zpracoval Eduard Ege.

Tak jako má Německo v Porýní u Rüdeshheimu monumentální sochu Germanii, Bavoři mají Bavarii, patronku a symbolickou stylizo-

vanou postavu Bavorska. Obdivovat ji lze v podobě kolosální bronzové sochy, kterou nechal vystavět král Ludvík I. (1786–1868) v letech 1843–50 společně s Halou slavných nad Terezinnou loukou v Mnichově. Podoba této jedinečné bronzové sochy od sochaře Lea von Klenzela měla podle Ludvíka symbolizovat jeho cíl – spojení všech bavorských kmenů v jedinou pospolitost. Stavbou Halý slavných v Mnichově, ale i dalších podobně významných budov jako legendární Walhally východně od Řezna (1842) či Halý osvobození u Kelheimu (1863) chtěl Ludvík I. u všech obyvatel Bavorska upevnit pocit sounáležitosti jednotlivých kmenů. Panovník v těchto velkolepých stavebních pamětihodnostech nechal vyniknout svou zálibu v antických slozích. Již před plány těchto impozantních míst byl rozhodnut proměnit Mnichov v „Atény na Isère“.³

Rozlohou jen o něco menší než Česká republika nejjižnější spolková země Německa má 12,5 milionů obyvatel a administrativně se dělí do 7 samostatných regionálních jednotek, tzv. vládních okresů: největší tvoří Horní Bavorsko (Oberbayern) se sídlem v bavorském hlavním městě Mnichově. Dalšími jsou Dolní Bavorsko (Landshut), Horní Falc (Řezno, Regensburg), Horní Franky (Bayreuth), Střední Franky (Ansbach), Dolní Franky (Würzburg) a Švábsko (Augsburg, Augsburg). Toto dělení je pro většinu Bavorů samozřejmé a přirozené, ostatní ale jen krouť hlavou, neboť Hornofrankové sídlí geograficky na stejné úrovni jako Dolnofrankové, Hornobavoři zas sou sedí s Dolnobavory. A to ještě není vše z bavorských geografických anomálií. Tak třeba Landshut, sídlo Dolního Bavorska, leží takřka na samé hranici s Horním Bavorskem a je to odsud blíže na mnichovské leistiže než ze samotného Mnichova. Druhé největší město Norimberk se sice rozkládá ve Středních Frankách, mimochodem nedaleko od Horní Falce, ale hlavním sídlem vládního okresu není, tím je nekolikánásobně menší – byť historicky neméně významný – Ansbach. Všechny vládní okresy podléhají správou zemské vládě, jejíž ministr vnitra jmenuje do čela každého z nich vládního prezidenta, nejvyššího reprezentanta (obdobá našich hejtmánů). Vládní okresy vznikly až v 19. století v období vlády Ludvíka I. Předtím se země skládala podle francouzského vzoru z 15 okresů pojmenovaných podle bavorských řek. Existoval tak mj. okres nesoucí jméno řeky Altmühl nebo Dolního Mohanu.

Bavorsko s asi 110 000 stavebními památkami a 10 000 archeo-

logickými nalezišti patří k nejvíce navštěvovaným regionům Německa. V porovnání s jinými spolkovými zeměmi Německa je zde i nejvíce hotelů a dalších ubytovacích zařízení. Srdcem země a bezesporu nejkrásnějším a turisticky nejpřitažlivějším regionem jsou Horní Bavorsy. Do žádné jiné oblasti SRN neprodrí ročně tolik Američanů, Japonců a jiných turistů, aby navštívili Oktoberfest (a ochutnali bílé kloubásky podávané s netradičně sladkou hořčicí), ale i Alpy s nejvyšší zdejší horou Zugspitze (2 963 m), prosulivý pohádkový zámek Neuschwanstein, špičkové technologie a podniky (BMW, Audi), kvalitní fotbal či proslulého básníka Karla Valentinu – zde se nachází vše, co cizinci spojují s Bavorskem. I Mnichov, od roku 1506 – tedy od doby, kdy se Bavorsko sjednotilo za vlády Albrechta IV. – hlavní město celého Bavorska, který se od roku 1623 stal i rezidencí bavorských kurfiřtů. Bavorská metropole je dnes podle City-Rankingu z roku 2008 opakovaně vyhlášovaná za město s nejvyšší životní úrovní v celém Německu. Ve zdejší aglomeraci žije přes 2,5 milionu obyvatel, tedy více než pětina z celkového počtu Bavorů.

Urodný kraj v Dolních Bavorrech patřil kdysi k tzv. obilnici Bavorska. Zatímco Horní Bavorsko je pšumýslivé, Dolní Bavorsy si zachovaly osobitý zemědělský ráz, což je obzvláště patrné v rozlehlém kraji u Straubingu či Deggenofru. Pěstuje se zde zejména vyhlášený chmel, ale i chřest či okurky-nakládačky, ještě v 15. století bylo panskví Landshut-Burghausen bohatší než Mnichov. Toto období si tamní obyvatelé pravidelně připomínají největší slavnostní historickou hrou na celém světě – Landshutskou svabou. V 19. století byl Landshut částým útočištěm bavorských králů, kteří sem přchali v období poddanských nepokojů. V letech 1800–26 zde dokonce dočasně našla sídlo mnichovská Univerzita Ludvíka Maxmiliána. Ta se však do města nepřemístila z Mnichova, nýbrž z Ingolstadtu – vůbec prvního univerzitního města Bavorska.

V Burghausenu pak zašlou slávu regionu připomíná co do rozlohy největší hradní komplex v celém Německu. Dolní Bavorsko ale už dávno není jen výlučně zemědělský region, podobně jako i jiné části země se ho po válce také podařilo zdárně industrializovat. Ostatně v Dingolfingu sestavil v 50. letech minulého století Hans Glas první minivůz, tzv. gogomobil. Dnes je město největším výrobním místem BMW. Turistickým zážitkem je i návštěva Pasova, barokního města na třech řečkách.

Naopak *terra incognita* Bavorska je Horní Falc. Podle výzkumů turistických agentur netuší více než polovina Němců, kde se tento nejmenší bavorský vládní okres nachází. Němci ho často zaměňují za Falc v Porýní a spojují ji s vinicemi. Historicky vzato není tato zeměna až tak od věci, neboť roku 1329 vytvořily Rýnská Falc, Kurfalc a Horní Falc (kdysi nazývaná Severní župa) witeřbaskou unií, tvořivší tři stáletí.⁴ Pro české země je významné, že Horní Falc prodal kurfiřt Ruprecht Karlu IV., který území zapojil do systému českých len a krátce zde usiloval o vytvoření tzv. Nových Čech (*Neuböhmen*). K Bavorsku byla Horní Falc definitivně přičleněna po bitvě na Bílé hoře (1620). Až do roku 1810 byl sídlem regionu Amberg, teprve poté ho nahradilo Řezno.

Nikde jinde nenajdeme tolik pivovarů jako v Horních Frankách. Je jich tu přes 200 a jejich hustotou je tento vládní okres celosvětovým unikátem. Jinak ale region dlouhodobě trpí výrobní krizí, což je patrné mj. na tradičních produktech jako porcelán (vyráběný zejména v pohraničí při hranicích s ČR), košíkářství atd. Sídlem okresu je Bayreuth s každoročně hojně navštěvovaným hudebním festivalem (Bühnenfestspiel), jímž město vzpomíná na svého nejvýznamnějšího občana Richarda Wagnera. Wagner do Bayreuthu přesídlil roku 1872 a dal zde za vydárné finanční podpory krále Ludvíka II. zřídit nové divadlo, v němž se roku 1876 konal 1. ročník zmínovaného festivalu. Dalším významným městem je Bamberg, jehož městské centrum je od roku 1993 zapsáno jako památka UNESCO. V Bambergu sídlilo od roku 1007 biskupství, od roku 1817 i arcibiskupství. U Wáldassenu, malé obce v česko-bavorském pohraničí, měl Napoleon nechat vytvářt „střed Evropy“. Pravdou je, že zde pamětní kámen s tímto označením vskuktu najdeme.

Frankové vždy usilovali o to, aby Norimberk představoval protiváhu Mnichovu. Zejména pro ty ze spolkové země Střední Franky šlo o velký cíl, třebaže hlavním sídlem tohoto vládního okresu není – jak jsme již zmínili – Norimberk, ale Ansbach. Přitom Knížectví ansbašské, říšské město Norimberk, ale i celé Franky připadly Bavorsku až za napoleonských válek a vytvoření tzv. Rýnského spouku (1805), od roku 1838 pak nese okres název Střední Franky. Zatímco ve východní části okresu převládá spíše zemědělství, pro západ je typická vysoká koncentrace průmyslu, což je patrné zejména v oblasti Norimberka, Fürthu a Erlangenu. Po Horních Bavorrech jsou

právě Střední Franky druhou hospodářsky nejsilnější oblastí Bavorska.

Nejsevernějším vládním okresem jsou Dolní Franky. Jde zároveň o region, jenž byl k Bavorsku připojen jako poslední, a to až roku 1814. Předtím byla tato oblast teritoriálně roztržštěná. Velký vliv náboženství na rozvoj metropole Würzburg je dodnes patrný v podobě četných kostelů a jejich věží, které zdobí pohled na město, jež hož centrum s biskupskou rezidencí a přílehlou rozlehlou dvorní zahradou je od roku 1981 na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Navíc 95 % veškeré produkce vína v Bavorsku pochází z Dolních Frank. Zdejší víno se plní do typických malých kulatých lahví, jež jsou natolik ojedinelé, že je od roku 1989 chrání EU ochrannou známkou. Severní část Dolních Frank s městy Aschaffenburg a Miltenberg se mentalitou, ale i dialekty natolik odlišuje od zbytku Dolních Frank a Bavorska, že se jí přezdívá Bavorské Hesensko.

Bavorsko je sice ekonomickým gigantem Německa, velkým rivalem je však sousední Bádensko-Württembersko. Pivo versus víno, BMW versus Mercedes, knedlíky kontra Spätzle (těstovinová pochoutka) – to jsou jen některé oblasti, v nichž se Mnichov a Stuttgart přetahují, kdo je lepší. Na samotném pomezí těchto spolkových zemí dnes nalezneme i jakousi přechodovou zónu, 7. vládní okres Bavorska: Švábsko s hlavním sídlem v historickém Augšpurku. Sami Švábové tvrdí, že právě u nich se snoubí kvality obou těchto zemí.

Na první pohled historicky homogenní Bavorsko se přitom skládá ze tří historických kmenů, nejpočetnějších „starých Bavorů“ (Baier, 6,4 milionů), zahrnujících Horní a Dolní Bavy a Horní Falc, ale také z méně početných, ale o to historicky starších Franků (4,1 milionů) a Švábů (1,8 milionů). Mezi Franky a Starobavory již vypuklo několik sporů, při nichž si severobavorský „kmen“ stěžoval na diskriminační zacházení ze strany Mnichova. Tyto separatistické tendence ovšem ustaly a dnes jsou Franky nezpochybnitelnou součástí Bavorska. Po roce 1945 bylo do naší východní sousedské země vysídleno přes 2 miliony sudetských Němců, kteří se roku 1962 stali tzv. 4. bavorským kmenem. Ministerský předseda Alfons Goppel označil roku 1966 jejich integraci do bavorské společnosti za uzavřenou. Sounáležitost sudetských Němců s Bavorskem jim každoročně připomínají bavorští premiéři na tzv. sudetoněmeckých dnech,

jež se konají střídavě v Norimberku a Augšpurku (jednou v centru Frank, jednou v bavorském Švábsku, čímž má být zajištěna i sounáležitost sudetských Němců s jednohlavními „kmeny“ v Bavorsku).

Jakkoli je dnes nezpochybnitelné, že Franky a bavorské Švábsko patří k Bavorsku, dodnes vidíme ve vývoji jednohlavních částí značné rozdíly a mezi lidmi je příslušnost ke kmenům stále silně ukotvena. Dodnes se Němci ze severu země smějí na první pohled malicherným sporům Franků s Mnichovem. Pro Franky to skutečně není lehká pozice. Politicky patří k Bavorsku, když ale někdo Bavorsko chválí nebo když se Bavorsko samo chválí, tak se tím většinou Franky nemíní. A z toho pramení dnešní averze vůči Mnichovu. Jestliže Franky byly vždy motorem bavorského hospodářství, tak se situace postupně obrátila – jím bohatne, sever stagnuje. Dobře to lze vidět na počtu nezaměstnaných, který je hlavně v Horních Frankách 2x vyšší než na jihu. To se projevuje i na nižší podpoře bavorské CSU v těchto regionech.

Po roce 1933 našlo v ČSR nový domov také několik významných bavorských umělců, kteří museli uprchnout před Hitlerem. Za všech-ny uvedme mnichovského skladatele Karla Amadea Hartmanna, který v Praze pokračoval v komponování, anebo již dříve zmíněné členy mnichovské literární komunity bratry Manny. Poté, co nacisté zavraždili spisovatele a anarchistu Ericha Mühsama († 1933), do Prahy emigrovala roku 1934 jeho manželka Zenl Mühsamová. Její osud byl značně pohnutý: rok nato přesídlila do SSSR, kde chtěla vydat dosud nepublikovaná díla manžela. Místo toho jí zatklí a uvěznilí, do Německa (NDR) směla vycestovat až roku 1955.

Z aktivit německých emigrantů u nás vyniká vydávání časopisu *Der Simpl*, který měl předlohu v mnichovském *Simplicissimu* z 20. let. Tento pražský satirický týdeník neměl být určen jen pro německé emigranty v Československu, ale chtěl oslovovat i široké vrstvy hlavně německy mluvících obyvatel ČSR. Naše republika nabízela útočiště i bavorským židovským uprchlíkům, ti zde ale nezůstávali dlouho a putovali dále na západ nebo do Palestiny.

Mnichov a válka

Na základě *Mnichovské dohody* čtyř mocností (Anglie, Francie, Itálie a Německa) došlo k záboru většiny čs. pohraničního území a jeho připojení ke Třetí říši, což většina zdejšího německého obyvatelstva přijala s nadšením. I na území, jež se obsazovalo z bavorského příhraní, panoval vesměs jásot. Týkalo se to hlavně regionu označeného „I“, který obsadila mezi 1. až 8. říjnem roku 1938 VII. armáda wehrmachtu. Bavorská správa rozdělila region na 3 okresy se sídly v Prachaticích, Kasperských Horách a Železné Rudě. K župě Východní marka byly připojeny oblasti Domažlic, Kdyně, Hartmanic, Nýska, Sušice, Vimperku a Volar. Tomuto území se začalo neoficiálně říkat Sudetenbayern. Ve stejnou dobu opouštělo české obyvatelstvo z těchto oblastí až na nepočtené výjimky své příbýtky ze strachu před nacisty. Nyní neuhnutelný byl i útek německých antifašistů z celého pohraničí, celkem jich hlavně do vnitrozemí prchlo na 10 000. Zatímco v ČSR sledovali vývoj v pohraničí s rozpaký a obavami, čelí politici, kteří *Mnichovskou dohodu* podepsali, byli doma přijati s ulehčením, že se jim podařilo odvrátit hrozbu války.

Po pogromu z 9. listopadu 1938, během něhož vzplály synagogy

na řadě míst tzv. Sudet (v Liberci, Jablonci nad Nisou či Mariánských Lázních), následoval transport politických nepřátel a rasové „nehodného“ obyvatelstva říše do koncentračních táborů, často do Dachau. Celkem si běsnění nacistů vyžádalo zničení 44 synagog a přes 60 židovských hřbitovů. Zatímco před zábořem oblastí zde žilo na 20 000 židů, podle sčítání lidu z roku 1939 to bylo už jen 2 000. Počet čs. vězňů – nejen židovských – v Dachau se odhaduje na 8 000, přičemž přinejmenším 1 600 z nich tu našlo smrt. Během vězňení v Dachau vyvíjeli i Češi odbojovou činnost, zmínku si zaslouží mj. odbojář a vězeň Rudolf Císar.

Na území Protektorátu, ale i v Bavorsku spolu dokázali bojovat Češi i Němci proti nacismu, v mnichovské skupině Antinacistická německá lidová fronta tak např. působil český tlumočník, jenž zprostředkovával kontakt s buňkami sovětských válečných zajatců. Také karlovarská dělnická odbojářská skupina Meerwald byla vedle studentských Němců složená i z Čechů a Bavorů.

Vzhledem k tomu, že nacistické velení po vzniku Protektorátu Čechy a Morava odmítalo podporovat regionální vlny, je v období po 15. březnu 1939 složité vydefinovat bavorsko-české vztahy. Navíc šlo o temné období česko-bavorských vztahů, a tak lze maximálně vypožorovat činy bavorských nacistických pohlavářů na našem území, kterých se ovšem – alespoň v těch nejvyšších patrech – nalézalo méně než z jiných spolkových zemí (či sudetských Němců). Zmínit je třeba mnichovského rodáka Waltera Jacobiho, který působil v roli poradce Karla H. Franka. Jacobi byl roku 1947 sledán vinným a následně popraven za svůj podíl na uzavření českých vysokých škol a za pronásledování českých studentů v listopadu 1939. Z dalších Bavorů v předních politických pozicích v Protektorátu to byl Ferdinand Schörner, jenž zde z pověření Hitlera coby vedoucí skupiny Mitte (Střed) převzal 25. dubna 1945 vedení. Byl to právě polní maršál Schörner, kdo dal kruté potlačit Pražské květnové povstání.

V důsledku zvýšené frekvence náletů na Německo od přelomu let 1942–43 byl Hitler nucen nechat přemístit část válečné výroby na české území. Letadla Messerschmitt (Bf 109 a Me 262) se tak vyráběla v Olomouci, přičemž předtím muselo nuceně odcestovat do hlavního sídla firmy do Augsburgu 56 000 Čechů a Čechů narozených roku 1924, aby se zde zaučili. Tou dobou však již na bavorském území pracovala na nucených pracích značná část českého oby-

vatelstva. V jedné ze zpráv německé exilové sociální demokracie k tomu stálo: „V Mnichově pracuje v mnohých podnicích řada Čechů, ponejvíce jsou nasazováni na méně důstojné a zdraví škodlivé práce.“ Ke konci války se zase území měst Klatov a Domažlic stalo úkrytem pro část bavorského civilního obyvatelstva, které se zde – zčásti na příkaz K. H. Franka – skrývalo před nálety.

Bavorsko a Česko od roku 1945

Mnichovská dohoda a následně zkušenosti s nacistickou okupační mocí, kterou aktivně podporovala značná sudetských Němců, přiměly část exilové reprezentace a odbojářů k názoru, že bude nejlépe vysídlit německé obyvatelstvo z ČSR. K odsunu skutečně došlo, přičemž původní představy o přemístění jen těch, kteří se aktivně podíleli na podpoře nacistické moci, nakonec padly a místo toho byli Němci nejprve spontánně vyháněni, poté došlo v důsledku č. žadosti na *Postupimské konferenci* k usnesení o vysídlení a následovalo vypravení asi 1 000 transportů. Přitom ČSR nuceně opustily asi 3 miliony „našich“ Němců. Do Bavorska mířila největší část vysídlenců, asi 1 milion, který do země přijížděl přes nádraží v Schirndingu a Furth im Waldu, přičemž celkový počet uprchlíků a vyhnanců v Bavorsku činil asi 2 miliony (další byli z Polska, Maďarska atd.).

Sudetští Němci představovali v Bavorsku (a také v Bádensku a Hesensku) vůbec nejpočetnější skupinu ze všech vysídlených Němců, celkem 53 %. Nádraží ve Furth im Waldu skýtalo možnost širokého prostřanství, takže zde vznikl hraniční tábor, odkud rozestáli dále do vnitrozemí 619 000 sudetských Němců. Bavorský premiér Hans Ehard převezal na Sudetoněmeckém dni v Augšpurku roku 1954 nad sudetskými Němci patronát a učinil z nich formálně samostatný 4. bavorský kmen. Ehard usiloval o to, aby se vzdvihovaly společné znaky bavorského a sudetského obyvatelstva, které se v nových domovech nemělo cítit jako „cizinec v cizině“ (Karl Valentin). Každoročně pořádáné Sudetoněmecké dny aj. veřejné akce proto měly prezentovat hlavně jednotu těchto skupin s Bavorskem. Skutečný příměný příslib zaštitění sudetoněmecké skupiny do kmenové struktury Bavorska následoval roku 1962. Tou dobou také postupně přebírala jednotlivá města Bavorska tzv. patronství nad vysídlenými z jednotlivých měst. Tak město Augšpurk se touto cestou zastalo

odsunutých z Liberce a Nejdku a věnovalo jejich památce kašnu. V patronských městech po celém Bavorsku také vznikaly tzv. Heimatstuben (Domovské jízdby), které představovaly zidealizovanou vzpomínku na ztracenou vlast. Vznikly také spolky, galerie a výzkumné instituce zabývající se jejich osudy.

Odsun neprobíhal za hranicemi ČSR řízeně, přesto lze říci, že třeba velký počet Němců z Karlovarska a Chebska byl usídlen „jen“ za hranice do pohraničí Horních Frank a Horní Falce. V přímém sousedství s bývalými domovskými regiony zde títo Němci vytvořili poměrně silnou politickou a později i ekonomickou skupinu se svébytnou identitou. Dodnes se zde vyskytují instituce, které posilují jejich pocit „egerlandství“, jako je Chebské muzeum či Chebský dům. Tento akcent na podporu sudetských Němců sice v mnohém pozitivně poznamenal vzájemné sousedství – za všechny uvádím jako pozitivní příklad obnovení trestuhodně poškozeného poutního místa ve Starém Hroznavotě financované odsunutými Němci, především Antonem Hartem (pozdějším čestným občanem města Cheb).⁴² Na druhou stranu však stály vazby na sudetské Němce za tím, že Cheb při uzavírání partnerství volil raději vzdálenější Hof nežli blízký Marktreudwítz, s nímž ho navíc pojily staleté svazky a často společná historie.

Sudetští Němci v Bavorsku našli domov zejména v menších obcích, ve větších městech pro ně dostatek místa nebylo, neboť následkem bombardování byla silně poničena a nepostačovala ani domácnému obyvatelstvu. Mimo to se někteří vysídlení usídlili i v nově založených obcích Traunreut, Waldkraiburg, Neutraubling, Geretsried či Neugablonz (Kaufbeuren) a s postupem času se díky své pili a profesním dovednostem podíleli na hospodářském rozmachu a proměně Bavorska ze zemědělského státu na průmyslovou mocnost.

Nejznámějším příkladem takové nové obce je Neugablonz, a to i proto, že jde o jediné místo, kde místní pospolitost tvořili odsunutí z jedné obce. Původní sídlo muniční továrny posloužilo jako provizorní přístřešek, postupně se ale rozšiřovalo. V obci se také záhy prosadil sklářský průmysl, vzdýť si tamní obyvatelé přivezli z Jablonce cenné zkušenosti, jež zúročili i v nové vlasti. Během debat o textu tzv. Pražské dohody na počátku 70. let se Sudetoněmecké krajské sdružení a další uskupení sudetských Němců distancovaly od snah vlády v Bonnu uznat stávající čs.-západoněmecké hranice či od zrušení platnosti *Mnichovské dohody*. Vedení sudetských Němců se na-

konec zcela rozešlo s představami vlády Willyho Brandta, jehož označili za politika, který nezastává jejich zájmy. Nejpozději v této době se začali spoléhat výlučně na bavorskou CSU, která důsledně jejich představy prosazovala a hrála (a hraje dodnes) roli advokáta těchto Němců.

Je nablíedni, že poválečné období nepřálo vzájemným česko-bavorským vztahům. Už roku 1948 tu spadla zprvu jen ideologická železná opona, která záhy přerostla z čs. strany v elektřinou nabitý drátěný plot přerušovaný jen hřídkovými stanicemi, jenž společnou hranici neprodyšně uzavřel a jasně symbolizoval, že oba státy přísluší k jinému světu, jiným politickým, společenským a hospodářským systémům. Mezi oběma zeměmi byl prakticky wloučen jakýkoli přeshraniční styk, několik výjimek jako přeprava uhlí ze Sokolovska do Arzbergu či obchodní styky mezi porcelánkami na Karlovarsku a v Selbu jen potvrzovalo pravidlo. Na čs. straně se nacházely výstražné tabule již v tzv. zakázaném pásmu i desítky kilometrů od hranic, z bavorské strany nápis upozorňoval na státní hranici až v její bezprostřední blízkosti. Ve vnímání souseda oficiálně převládaly až do roku 1989 stereotypy konfrontace mezi Východem a Západem a přelil se i do vědomí řady běžných obyvatel, a to zejména na čs. straně. Vždyť zdejší přistěhovanci zabírali obydli po odsunutých Němcích a KSČ v nich vědomě živila strach, že by se „revanšisté“ do nich mohli vrátit.

A tak zatímco po staletí panoval na hranici čilý ruch, od roku 1948 se vše proměnilo. Z hranice se postupně stal nepropustný val, na čs. straně byli nuceni lidé z obcí na hranici přesídlit a podél hranice vznikl systém „jištěný“ dráty ve třech řadách a s elektrickým napětím 5 000 voltů. Tento režim přetrvál na hranicích až do roku 1958, kdy místo toho vrostl signální ostrnatý plot (asi 2,5 metru vysoký) s 24voltovým napětím a hlasící „narušitelů“. Mimo samotné hranice se v její blízkosti na obou stranách tyčily radarové stanice sloužící k odposlechnům sousedské země.

Zajištění čs. státní hranice s Bavorskem a Rakouskem vykonávaly štábní jednotky, stavební brigáda (za účelem stavění krytů) a školící brigáda v Plané vzdělávala důstojníky a specializované týmy. Na 356 km dlouhé česko-bavorské hranici působily 3 brigády Pohraniční stráže se sídlem v Chebu, Domažlicích a Sušici. Podél hranice s Bavorskem se v poslední fázi existence železné opony nacházelo cel-

kem 47 rot pohraničnicků. Aby se po odsunu Němců zdůraznil český charakter pohraničí, hned v několika obcích vznikla celá řada síni husitských tradic, které měly v tamních lidech vzbudovat pocit nůstnosti jejich ochrany. Občané pohraničí a rotý pohraničnicků se měli stát „novodobými psohlavci“ bráničmi socialismus i svou zemi před Němci. Pokud měli Češi a Němci nějaké společné počty, pak to byl zcela jistě předešlím strach z neznámé situace, kterou přinášela studená válka, jež hrozila přerůst v horký konflikt.

Na západoněmecké straně byla hranice jištěna spolkovou policií (Bundesgrenzschutz) a Bavorskou hraniční policií, ale jako posily zde působily i jednotky NATO. Hlavně pro americké vojáky v blízkosti hranic vrostly cedule v angličtině, jež je upozorňovaly na blízkost státní hranice. Jednotlivé pobočky Bundesgrenzschutzu, odpovědné za ochranu čs. hranice, se nacházely v Naburgu, Schwandorfu a Deggendorfu. NATO působilo v tzv. hraničních táborech (Boder-camps) v Hofu, Weidenu, Röttzu a Regenu. Podobně jako čs. jednotky pozorovaly území SRN, kontrolovala a pozorování čs. území patřil také k hlavní roli pohraniční policie Bavorska. Ze strategického hlediska hrála významnou roli odposlechnová radarová stanice na vrcholku Hohen Bogenu, podřízená americké, francouzské a německé armádě, která měla za úkol rádiový a elektronický průzkum hluboko na území celé Varšavské smlouvy.

Překročit hranici šlo jen na hraničních přechodech Cheb – Schirnding (automobily a po železnici), Rozvadov – Waldhaus, Česká Kumbice – Furth im Wald (automobily a železnice), Železná ruda – Bayerisch Eisenstein a Strážný – Phillipsreuth.

Ovšem čs. občané usilovali často i o ilegální přechod železné opony (z opčné strany takové pokusy nebyly). Několik z nich zahynulo na nabitých drátech, jiným se přechod zdaril. Známé jsou přitom i kuriozní případy, např. průjezd vlaku se 3 osobními vagony a 111 cestujícími z Aše do Selbu po uzavřené, ale funkční železnici, k němuž došlo 11. září 1951, či svérázné překročení státní hranice českým inženýrem a jeho rodinou v obrtném vozidle, jež prorazilo hraniční plot a projelo až do Bavorska.

Čeští emigranti procházeli zpravidla táborem Válka a jen roku 1952 zde žilo 746 Čechů a 496 Slováků. Od roku 1950 zde působila miniškola, kulturní sbory a kino s filmy v češtině. Většina lidí zde žila jen krátký čas, než je přemístili dál do vnitrozemí. Tábor, jimž

Encyklopedické heslo

procházel nejenom Čechoslováci, byl zrušen roku 1960. Za zmínku stojí i to, že v Mnichově působil tělocvičný spolek Sokol. Pro informování čs. občanů hrálo nezastupitelnou roli vysílání Rádia Svobodná Evropa. Stanice vysílala poprvé 1. května 1951 z Mnichova, a to v češtině. Čs. redakci obsazenou emigranty vedl v letech 1951–61 Ferdinand Peroutka. Cílem vysílání bylo pravdivě (tak znělo zadání prezidenta Trumanova: „Tell the truth!“) informovat o politické, hospodářské a kulturní situaci v zemích za „železnou oponou“.

Roku 1964 v Mnichově vznikl také měsíčník *České slovo*, jehož šéfredaktorem se stal Jozka Peskar. Za dobrých povětrnostních podmínek se v 50. letech na bavorské hranici vznášely balony, jež na čs. území přinášely letáky. Mnohem později, roku 1986, v Hannoveru vzniklo Dokumentační centrum pro podporu nezávislé čs. literatury. A téhož roku poskytli této instituci (v čele s Vilémem Prečanem, Jiřím Pelikánem a Jiřím Grušou) Karel Schwarzenberg prostory ve svém zámku Scheinfeld ve Středních Frankách. Tři roky vykonávalo toto centrum činnost ze Středních Frank, poté došlo k pádu železné opony. Pád této neprodyšné hranice na česko-bavorské hranici představuje dodnes symbol přestřizení hraničního zátarasu u Rozvadova a Waidhausu, které 23. prosince 1989 slavnostně provedli ministři zahraničních věcí obou zemí Jiří Dienstbier a Hans-Dietrich Genscher.⁴³ Skončilo tím temné období česko-bavorských vztahů a započala se dlouhá etapa postupného překonávání nedůvěry a sblížení Čechů a Němců, a tím také Čechů a Bavorů. Proces už přinesl i své ovoce, mj. v česko-německé deklaraci, v přistoupení České republiky do EU, tedy do stejné mezinárodní organizace, kam přišli i Německo, a tedy i Bavorsko, a ke stále rozvíněnější ekonomickým, ale i kulturním, turistickým a osobním stykům. Ovšem hrady, které tu ve 20. století vyrostly, bude třeba zdlouhat ještě dlouho.⁴⁴

Úřední název: Svobodný stát Bavorsko (*Freistaat Bayern*). Označení „svobodný stát“ ukazuje na demokratický a republikánský charakter země, nikoliv, jak se občas mylně uvádí, na zvláštní postavení mezi ostatními spolkovými zeměmi SRN (stejně označení užívají i Sasko a Durynsko či města Brémy a Hamburk).

Státní zřízení: Spolková země v rámci Spolkové republiky Německo. Vykonnu moc reprezentuje zemská vláda, v jejím čele stojí ministrský předseda volený na 5 let. Ministrů vlády je zpravidla 11. Zákonodárnou moc má Bavorský zemský sněm (*Landtag*) složený nyní ze 187 členů parlamentu Svobodného státu Bavorsko; jde o jednu z nejstarších institucí zastoupení lidu ve střední Evropě. Počet členů kolísá pro vyrovnávání mandátů díky specifickému volebnímu systému. **Ústava:** Současná ústava Svobodného státu Bavorsko vstoupila v platnost roku 1946 a je strukturována do 4 hlav a celkem 188 článků.

Rozloha: 70 551 km², největší spolková země Německa (jen o asi 8 000 km² menší než celá ČR).

Poloha: Bavorsko sousedí v rámci SRN se spolkovými zeměmi Bádenskem-Württemberskem, Hessenskem, Durýňskem a Saskem, jinak s Českou republikou, Rakouskem a se Švýcarskem, kde hranici tvoří Bodamské jezero. Zemská hranice má délku 2 705 km, hranice s ČR měří 357 km.

Hymna: „Bůh s tebou, země Bavorů, německá hroudo, domovino! Bud' požeňnaná tvá rozlehlá krajina...“ tak začíná hymna. Bavorsko patří ke spolkovým zemím, které mají vedle německé národní hymny i tu vlastní. Slova napsal roku 1860 na melodii Konrada Kunze básník Michael Öchsner. Mnichované si ji pod názvem *Für Bayern* (Pro Bavorsko) oblíbili. V důsledku společenských změn prošla několika úpravami. Po první světové válce ze 3. sloky vypadla zmínka o králi („Bůh s tebou, bavorský králi“), který pozbyl i trůn (nový text zní: „Bůh s námi a Bůh se všemi“). Oficiální „písni Bavorů“ se stala roku